Klima- og miljøfordrevne – og Europas ansvar

En baggrunds- og policyanalyse af betydelige, oversete årsager til verdens flygtningekrise

NOAH
Friends of the Earth Denmark

December 2016

Skrevet af Natalia Lehrmann

NOAH -Friends of the Earth Denmark

Nørrebrogade 39, 1. tv.

2200 København N

Telefon: 35361212

noah@noah.dk

Forsidefoto:

Friends of the Earth International/Jason Taylor

Støttet af:

EUROPA nævnet

"We are facing the biggest refugee and displacement crisis of our time. Above all, this is not just a crisis of numbers; it is also a crisis of solidarity."

Ban Ki Moon, United Nations Secretary General 2015[i]

Introduktion

Antallet af mennesker på flugt er i dag på sit højeste siden anden verdenskrig[ii], og de seneste års såkaldte flygtningekrise lægger op til, at Europa må finde nye løsninger - der ikke blot forholder sig til konsekvenser af migration, men i langt højere grad forebygger problemer, der kan skabe yderligere konflikt og flygtninge. Forud for det arabiske forår i Syrien migrerede 1,5 million mennesker i forbindelse med en tørke, der fandt sted efter mange års overudnyttelse af land og vand samt økonomisk liberalisering[iii] Europa - og i særdeleshed også Danmark - har et massivt klimaaftryk og et enormt aftryk på miljøet uden for Europa, ikke mindst da vi anvender 43 procent mere land, end hvad er tilgængeligt i vores region. Det svarer til et område på størrelse med Frankrig og Italien, anvendt uden for grænserne. Det har unægtelig har konsekvenser for mennesker i de lande, hvor landet i stigende omfang optages.[iv]

Bønder og mennesker der lever i skoven må migrere, når de ikke længere kan leve af de naturressourcer, de er afhængige af, fordi der er tale om væsentlige ændringer af deres lokalmiljø. Mennesker bliver miljømigranter (definition se boks 1) – eller med andre ord miljøflygtninge – fordrevet af ændringer i deres miljø, herunder klimaændringer. Eksempelvis mister 200.000 bangladeshere årligt deres hjem på grund af floderosioner og en stor del fordrives til hovedstaden Dhaka[v], hvor halvdelen af byens slumbeboerne ifølge Verdensbanken er migreret pga. klimaændringer[vi]

Uanset det præcise samlede antal miljømigranter er der bred enighed om, at mindst halvdelen af verdens fordrevne er miljømigranter og at antallet er stigende (se boks 2). Det hænger sammen med, at der er stigende efterspørgsel på verdens ressourcer med konsekvenser for miljø og klima, der fortsat øger presset på det land og vand, som mennesker er afhængige af. FN's internationale ressourcepanel UNEP har identificeret ændret landanvendelse som den største årsag til, at verdens jordoverflade ændrer sig og natur ødelægges[vii]. Denne briefing vil komme ind på:

Del 1 - konsekvenserne af den stigende efterspørgsel på land og dermed hvordan mennesker bliver miljøflygtninge gennem rift om verdens ressourcer.

Del 2 - årsager til og løsninger på overforbruget af land, ikke mindst hvad EU med sine politikker kan gøre og dermed tage ansvar for sit store miljø- og klimaaftryk.

Boks 1 – Hvem er miljøfordrevne?

International Organisation for Migration definerer miljømigranter således:
”Miljømigranter er grupper eller personer, der af forskellige årsager ved pludselige eller fremadskridende miljøændringer tvinges til at forlade deres sædvanlige hjem, eller vælger at gøre det, enten midlertidigt eller permanent, og som flytter sig enten inden for deres land eller til udlandet.”
Derudover tilføjes:
”Denne arbejdsdefinition omfatter mennesker, der fordrives af naturkatastrofer såvel som mennesker, der vælger at flytte på grund ad forværrede forhold.”[viii]

Boks 2: FN: Halvdelen af verdens fordrevne er miljøflygtninge

Beregninger peger på, at der vil være mellem 25 millioner og 1 milliard miljøflygtninge i 2050. Den mest citerede estimering er foretaget af den Internationale Migrationsorganisation IOM, der anslår, at der i 2050 vil være 200 millioner miljøflygtninge[ix] – det vil sige omkring fem en halv gange så mange som i dag. FN peger på, at der i dag er over 65 millioner er fordrevet på grund af krig, vold og konflikt, epidemier og forbrydelser mod menneskerettighederne[x], hvilket omfatter manglende adgang til mad[xi]. Omkring 26 millioner af disse er ifølge FN’s miljøorgan UNEP fordrevet pga. katastrofer, der skyldes naturødelæggelser. Det svarer til at én person i sekundet må flytte væk fra sit hjem, fordi der er sket ændringer i deres naturlige lokalmiljø[xii]. EU-institutionerne anslår, at 1,6 milliard mennesker i 2025 vil påvirkes af klimaændringernes konsekvenser for høst og vandforsyninger[xiii].

Ikke anerkendte som flygtninge

FN's flygtningeagentur, UNHCR, anslog allerede i 2009, at antallet af miljøfordrevne kunne være 36 millioner (dvs. over halvdelen af verdens fordrevne), hvoraf 20 millioner var ofre for klima-relaterede problematikker.[xiv] Andre undersøgelser peger på, at der allerede i 1990'erne var 25 millioner miljøflygtninge[xv].Tallet kan altså variere og være meget højere afhængigt af, hvilke briller man ser de fordrevne med. Da miljøflygtninge ikke anerkedes af international flygtningelov[xvi], registereres de ikke officielt, hvorfor de ikke beskyttes som flygtninge. Mange lande optæller ikke migranterne, hvorfor det præcise omfang kan være svært at dokumentere[xvii]. Der er i hvert fald bred enighed i FN om, at fordrivelsen af mennesker er steget siden midt 90’erne, men især har taget fart de sidste fem år.[xviii]

I 2011 vurderede FN, at antallet af miljøflygtninge ville stige til omkring det dobbelte i 2020 og i september 2016 besluttede FN, med New York-deklaration for flygtninge og migranter, at anerkende, at folk kan fordrives pga. miljø- og klimaændringer og anerkender blandt andet at mennesker flytter sig som ”*...response to the adverse effects of climate change, natural disasters (some of which may be linked to climate change) or other environmental factors. Many move, indeed, for a combination of these reasons”.*[xix]

Ikke desto mindre kan folk ifølge konventionen ikke få asyl af miljømæssige årsager[xx].

De miljøfordrevne må blive inden for deres lands grænser eller prøve at få godkendelse til at arbejde uden for landet. Det kan øge fattigdommen inden for landets grænser og bidrage til øget konflikt – hvad vi har været vidne til i Syrien op til det arabiske forår, hvor 1,5 millioner syrere flyttede fra land til by og arbejdsløshed blev fordoblet inden for en kort årrække.[xxi]

DEL 1 – Miljøflygtninge og rift om ressourcerne i det globale Syd – konsekvenser af stigende efterspørgsel på land

Stigende efterspørgsel på land skaber dårligere adgang til mad og vand samt ødelægger natur

De sociale konsekvenser af landanvendelse og ændret landanvendelse (land use and land use change, LULUC) er ændret tilgængelighed til mad (adgang til mad) og land (adgang til land). Verdens fattige landbefolkninger er afhængige af naturressourcerne, der er under stigende pres ved at mindre land er tilgængeligt for befolkningen (kvantitative trusler) og ved degradering af naturressourcer (kvalitative trusler)[xxii]. Mennesker påvirkes dermed på to måder af dette øgede pres på land:

- mennesker mister adgang til land og vand, fordi efterspørgslen på land er stigende og ulige magtforhold gør at de ikke har nogen landrettigheder eller at deres rettigheder ikke håndhæves. Der er tale om såkaldt "land grabbing" i og med store områder dyrkbart land overtages af investorer – ofte forhandlet mellem regeringer og udenlandske investorer med lille eller ingen deltagelse fra lokalsamfundene, der er afhængige af adgangen til land for at sikre deres levebrød[xxiii]. De landområder der har været mest efterspurgte i forbindelse med land grabbing, er land tæt på vandressourcer, som kan vandes uden høje infrastrukturomkostninger og som er tættest på afsætningsmarkeder og let kan eksporteres.[xxiv] Der er dermed også i stort omfang tale om "vandgrabbing".

- forringelser af den natur, som bønder og skovfolk er afhængige af, f.eks. hvis skovområder bliver konverteret til plantager. Ifølge FN mistes 13 mio. ha skov hvert år, og ca. 1,6 mia. mennesker er afhængige af skoven for at opretholde sit levegrundlag. Det inkluderer ca. 70 mio. oprindelige folk. 2,6 mia. mennesker er direkte afhængige af landbrug, men 52 % af landbrugslandet er moderat eller alvorligt påvirket af erosion. Vedholdende degradering af tørre områder har ført til ørkendannelse af 3,6 mia. ha.[xxv] Fra 2008 har landdegradering påvirket 1,5 mia. mennesker globalt. Tabet af agerjord er estimeret til 30 – 35 gange den historiske rate. 74 % af fattige er direkte påvirket af landdegradering og 80 % af mennesker, som lever i landområder i udviklingslande er afhængige af plantebaseret medicin. [xxvi]

Den voldsomme, og stigende efterspørgsel på ressourcer og vand betyder dermed, at vores forbrug i stort omfang skaber både ulighed og fattigdom. Flere planetariske grænser er i det røde felt – i højrisikozonen for at bryde sammen (se boks 3). Seks af disse grænser hænger sammen med forvaltningen af land, herunder biodiversitet, hvilket peger på, at omfanget af land, vi anvender, er for stort og at jorden er for intensivt forvaltet[xxvii].

Boks 3: De planetariske grænser og landanvendelse

Presset på land berør seks planetariske grænser

Forskere har identificeret ni planetariske grænser, der – hvis de overskrides – vil bringe menneskeheden i stor fare grundet ukontrollerbare ændringer i Jordens system. Seks af disse grænser relaterer sig til land. De forskellige aspekter hænger sammen idet f.eks. industriel anvendelse af land forringer jordkvaliteten og mængden af organisak materiale (kulstof), der bindes i jorden og gør derfor jorden mindre frugtbar, samtidig med at klimabelastningen øges og vandet forsures og forurenes. Derudover medfører optag af landet tab af naturområder og biodiversitet og ofte øget vandforbrug.

Ændringer af landsystemet – især konvertering af skov til landbrug – har krydset den sikre zone og er trådt ind i zonen med stigende risiko (fra grøn ("sikker") til gul ("usikkerhedszonen") i figur 1.1). Som det

fremgår på figur 1 er landsystem-ændringer som f.eks. konvertering af skov til land faktisk vurderet til at være i en lidt større risikozone end klimaforandringer. Verden er vidne til den største masseudryddelse siden dinosaurernes uddød. Studier viser, at andelen af fugle, fisk, pattedyr, krybdyr og andre hvirveldyr i 2020 vil være reduceret med mere end to-tredjedele over en periode på kun 50 år.

Intensivering af landudnyttelse er den primære strategi til at nedtone presset på den planetariske grænse. Ikke desto mindre er intensivering også hovedårsagen til forstyrrelse af de biogeokemiske strømme (fosfor- og nitrogentilførsel i landbruget) og nedbringelse af biodiversitet (biosfæreintegritet), der i begge tilfælde er overgået fra usikkerhedszonen til højrisikozonen for menneskeheden (rødt på figuren). Vi står derfor over for udfordringer i forhold til at arbejde holistisk mellem Jordens systemer og sikre, at produktionen af fødevarer, brændsel og fibre fra landressourcer ikke skaber for stort pres på økosystemer og andre planetariske grænser.

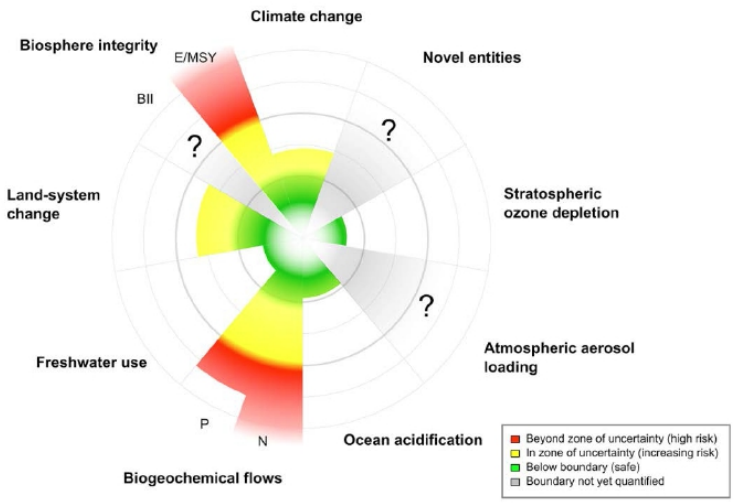

Øget land grabbing i det globale Syd

I de seneste årtier er der sket en stigning i investering i land især i det globale Syd, hvor udenlandske investorer i stigende omfang får adgang til land. På figur 1 ses hvilke områder, der var mest påvirkede af investeringer i 2013. Verdens forbrug og investeringer i land er ikke faldende - tværtimod. Siden år 2000 er 2 procent af verdens landbrugsland blevet overtaget af udenlandske investorer. En tredjedel af de handler med landbrugsjord som databasen Land Matrix har dokumenteret involverer land, som småskalalandmænd tidligere har benyttet sig af. Land Matrix har dokumenteret 1204 vedtagede aftaler om storskalalandbesiddelser, der sammenlagt dækker over 42,2 millioner hektar land[xxviii].

- Mere end 1600 enorme handler med land er blevet dokumenteret i perioden 2000-2014. Det svarer til et område større end Spanien, Tyskland og Kenya til sammen[xxix]
- En stor handel svarer til 200 hektar, dvs. ca. 200 fodboldbaner inkl. græsset rundt om spillefeltet. Udover disse enorme handler finder også et betydeligt antal handler af mellemstørrelse sted i størrelsesordenen 5 til 100 hektar.[xxx] Mange handler er slet ikke dokumenterede officielt så ovenstående tal kan være meget større. Oven i er der andet land, der lejes ud til multinationale firmaer.

Næsten ni procent af Afrikas samlede landområde har fået nye ejere siden 2000. De største handler koncentreres i lande med svag politisk styring. I selv samme lande er andelen af mennesker, der sulter og er underernærede, meget høj.[xxxi]

42 procent af de store handler med land foregår i Afrika og typisk koncentreres handlerne langs de vigtigste floder.[xxxii]

Figur 1

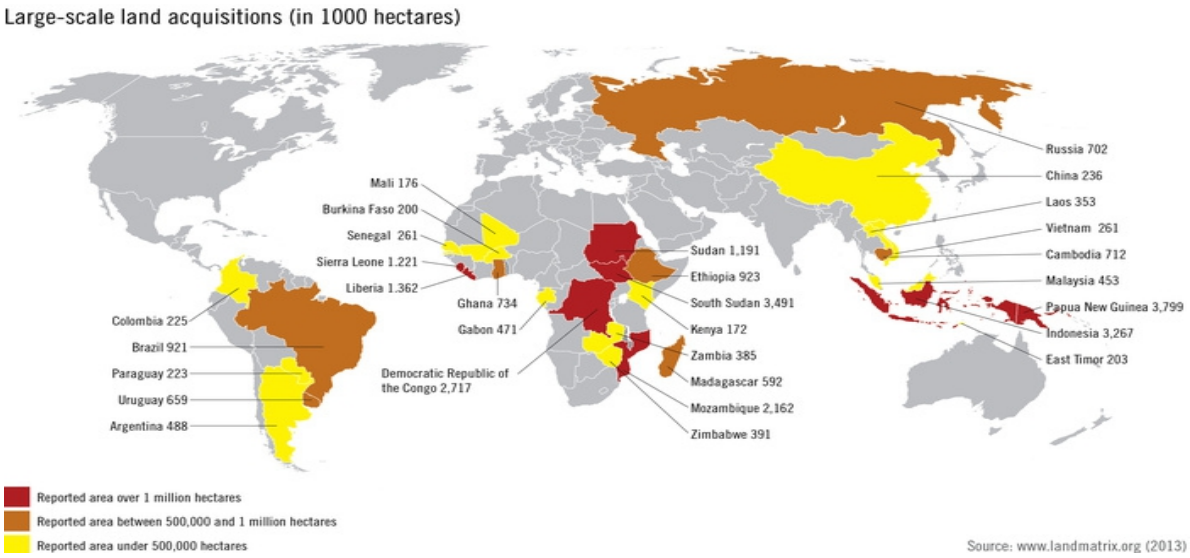

Land grabbing rammer småbønder og befolkede områder

Mere end 50 procent af områderne, hvor de store landhandler er foregået var allerede landbrugsland. I disse områder er befolkningstætheden allerede relativ høj. Det skaber øget konkurrence om landet og medfører ud over, at de lokale mister deres levebrød, at der opstår flere konflikter om landet.[xxxiii]

Landbefolkningen i mange udviklingslande – især i Asien og Afrika - udgør omkring halvdelen eller størstedelen af befolkningen.[xxxiv]. Samtidig udgør småbønder omkring halvdelen af verdens sultne og inkluderer tre-fjerdedele af Afrikas underernærede børn. De er dybt afhængige af landbruget til at sikre deres levebrød og indkomst og derfor kræver det, at de effektivt inkluderes i planer for landbrugsudvikling og sikres adgang til land – hvad ikke er tilfældet i dag.[xxxv]

Land grabbing involverer også skov- og naturområder. Selvom disse områder har en lav befolkningstæthed benyttes dette land også ofte af de lokale befolkninger. Så når skove omdannes til plantager – som det sker i stort omfang – bliver ikke bare de planetariske grænser (boks 3) sat under pres, men også de mennesker der er afhængige af disse økosystemer.[xxxvi]

Alt i alt medfører mere eksport af afgrøder i mange tilfælde derfor blot mere sult og flere fattigdomsproblemer. Det er således det stigende globale forbrug af råvarer, der skal takles.

Land grabbing medfører mindre land for de mange

2,5 milliarder mennesker, herunder 370 millioner såkaldte oprindelige folk, er afhængige af land og naturressourcer, der benyttes og forvaltes kollektivt. Ifølge FN producerer ca. 500 millioner smålandbrug over 80 procent af den mad, som forbruges i det globale Syd, især i Asien og Afrika syd for Sahara[xxxvii].
De beskytter mere end 50 procent af Jordens landoverflade, men har kun formelt fået anerkendt ejerskab over 10 procent. Det betyder, at en tredjedel af verdens befolkning er sårbar over for

fordrivelse når mere magtfulde aktører overtager landet.[xxxviii] Op til en fjerdedel af verdens befolkning er såkaldte landløse inklusiv anslåede 200 millioner, der bor på landet. De har ingen formelle rettigheder til land, hvorfor det land, de er afhængige af nemt kan overtages af investorer og de dermed må migrere.[xxxix]

Stigende migration fra land til by

Migration fra land til by står for omkring 25 procent af byernes befolkningsvækst og 90 procent af byernes vækst sker i det globale Syd, der tæller 70 millioner nye byboere hvert år.
Bybefolkningen i verdens to fattigste regioner – sydlige Asien og Afrika syd for Sahara forventes at fordobles i løbet af de næste 20 år[xl]. Mange landløse ender i slummen.[xli]
Der er et meget interessant sammenfald med at det netop er i disse regioner, hvor enorme områder sælges væk (som beskrevet ovenfor). Selvom migranterne ikke benævnes eller registreres som miljøflygtninge, drejer det sig netop om, at de ikke kan leve i deres lokalmiljø og derfor må søge nye veje. Man kan om ikke andet betegne dem som miljøfordrevne.

Fødevarekriser og oprør

Der ses en tendens til stigende land-by-migration - især i de områder, der oplever størst pres på land. Ud over push-faktorer vedr. adgang til mad, land og vand på landet, kan der også være en række pull-faktorer. Men er der overvejende tale om pull-faktorer, når folk flytter til byernes slumområder, får minimumsløn eller er arbejdsløse? Eller er det fordi de ikke har noget valg, fordi de mister deres levebrød? Som eksemplificeret i Syrien gælder det, at de 1,5 millioner internt fordrevne ikke havde noget valg fordi de ikke kunne leve af landet og få tilstrækkelig mad[xlii]: Push-faktorerne var i høj grad afgørende.

Push-faktorer er afgørende, da folk ikke kan brødføde sig selv - og i stedet blot håbe på en smule bedre leveomstændigheder i byen. Når folk heller ikke kan betale for at få mad på bordet, opstår decideret oprør. Studier viser, at der er et tydeligt sammenfald mellem oprør verden over og fødevarekriser[xliii] Blandt andet fandt det arabiske forår, der igangsatte Syriens borgerkrig, sted i forlængelse af de globale finans- og fødevarekriser i 2007-2008 og 2010-2011, der skabte skyhøje fødevarepriser og arbejdsløshed, hvilket sammenholdt med tørken i Syrien gjorde befolkningen mere sårbar[xliv].

Det peger på, at råvarepriserne bør reguleres, at investorers rettigheder ikke bør gå forud for lokales rettigheder til land og mad, at småskalabønder bør understøttes frem for store investorer, så de kan brødføde sig selv og lokalsamfundet, og at EU med sine politikker bør nedsætte efterspørgslen på råvarer globalt.

Efterspørgsel på land ødelægger økosystemernes livgivende funktioner

Ændret landanvendelse hænger hovedsageligt sammen med at landbrugsland, og byområder ekspanderer på bekostning af græsland, savanne og skov[xlv]. Derudover er intensivering af landanvendelse en markant årsag til ødelæggelse af jordens funktioner, herunder jordens frugtbarhed. Hvis vi fortsætter med at anvende land på samme måde som i dag, vil efterspørgslen på biomasse til fødevarer og ikke-biomasse medføre en ekspansion af agerland i størrelsesordenen 320 til 850 millioner hektar i 2050. Ekspansion af sådan en størrelsesorden gør det umuligt at bevare økosystemernes funktioner, der er fundamentale for liv i form af en frugtbar, produktiv jord, regulering af vandressourcerne samt bevarelse af skove og biodiversitet.[xlvi]

Stigende efterspørgsel på biomasse til mad og andre formål skaber et pres på land og har følgende miljømæssige konsekvenser:

- at landbrugsland og byområder ekspanderer på bekostning af græsland, savanne og skov.30 procent af jordens overflade er dækket af skov. Udover at sørge for fødevaresikkerhed og husly er skove essentielle for at imødekomme klimaforandringerne, beskytte biodiversiteten og oprindelige befolkninger.[xlvii]

- jorddegradering. Intensiveret landanvendelse er en markant årsag til at jordens funktioner ødelægges[xlviii]. Forringelse af jordkvaliteten betyder, at den binder mindre kulstof og holder dårligere på vandet. Dermed er jorden mindre frugtbar og binder mindre CO_2. 12 mio. ha mistes hvert år (23 ha/min) pga. tørke og ørkendannelse. Der kunne være dyrket 20 mio. ton korn på samme areal.[xlix]

- udledning af drivhusgasser og klimaforandringer, da jorden binder mindre kulstof og drivhusgasser slippes ud når naturområder opdyrkes.

- tab af biodiversitet. Skove er hjemsted for mere end 80 procent af alle terrestriske arter (dyr, planter og insekter).[l]

- vandforurening

Ifølge FNs's miljøorgan UNEP har befolkningsvækst, kraftig urbanisering, stigende forbrugsniveauer, ørkendannelse, landdegradering og klimaforandringer til sammen i næsten alle verden regioner medført at lande lider under alvorlig vandmangel. Disse bekymrende tendenser gør det i stigende omfang svært for verden at brødføde sig selv, ifølge en række rapporter, der involverer 1203 forskere og hundredevis af videnskabelige institutioner og 160 regeringer.[li]

DEL 2 – Årsager og løsninger på overforbruget af land – og EU's rolle

Hvad fremmer investeringerne?

Den private sektor dominerer

Private (”non-listed”) firmaer er katalysatorer for handlerne: over 40 procent af alle vedtagede handler dækker mere end 45 procent af det land, der er under kontrakt. Denne type investorer går efter land i Afrika og Mellem- og Sydamerika. Børsnoterede firmaer tæller ydermere 30 procent af handlerne (32 procent af arealet). Disse koncentreres mere i Asien og Østeuropa. Mens mange private firmaer er involveret i et lille antal handler, engagerer børsnoterede virksomheder sig ofte i utallige landhandler, der fokuserer på en bestemt geografisk region.[lii]

Denne stor-skala, privat-sektor-drevne tilgang til investering strider mod en stor del af det globale Syds akutte behov for at understøtte småbønder og underminerer mange landes lokale fødevaresikkerhed[liii]

De fleste handler inkluderer ikke en indenlandsk part

I 155 vedtagne handler eller blot 15,4 procent af det samlede antal er besiddelserne delt mellem internationale og indenlandske investorer. Dette indikerer at disse investeringer har et lille niveau af inklusion af indenlandske parter, hvilket begrænser de positive udviklingskonsekvenser som udenlandske landhandler har på lokal udvikling.[liv]

Indirekte investeringer af investeringsfonde og stats-ejede enheder

Investeringsfonde og statsejede enheder står til sammen for omkring 15 procent af stor-skala landhandlerne.[lv] Også pensionsselvskaber investerer i stort omfang.[lvi]

Investorer fra EU-lande

Investorer fra EU-lande havde per 16.8.16. foretaget 355 investeringer svarende 9.757.655 ha. Disse kan sandsynligvis være store. De fleste af handlerne er relaterede til landbrug og foretages især af Storbritannien, Italien, Holland, Belgien, Finland, Danmark, Frankrig, Tyskland, Portugal, Spanien og Sverige og foregår især i Indonesien, Uruguai, Mozambique, Brasilien og Argentina.
Også inden for EU foregår land grabbing (se boks 4)

Boks 4: Land grabbing i EU
Opkøbet af land foregår især i Rumænien, men også i stort omfang i Litauen og Bulgarien[lvii] - og det er investorer fra en lang række af andre EU-lande der opkøber, langt flere end ikke-EU investorer[lviii]. Opkøbene er næsten udelukkende relaterede til land- og skovbrug. Verdensbanken og the International Land Coalition estimerede i 2009, at opkøbene i 21-44 % af tilfældene var relateret til produktion af biobrændsler.[lix]
Det vurderes desuden at 20-30 % af landbrugsarealet i Rumænien ejes af investorer fra andre EU-lande. Størstedelen (53 %) af landbrugslandet i EU ejes ikke af dem der dyrker det. I lande som Slovakiet, Bulgarien og Tjekkiet er denne andel helt oppe på henholdsvis 96 %, 89 % og 86 %.[lx]

Finanskrisen igangsatte stigende investeringer i råvarer og land
De to globale kriser, der begyndte i 2007 – verdens fødevarekrise og bredere finansielle krise, som fødevarekrisen udsprang af, har startet en ny trend i forhold til opkøb af land til outsourcet fødevareproduktion.[lxi] Tallene taler for sig selv:
Finansiel spekulation i råvareindeksfonde er steget med cirka $13 milliarder i 2006 til $260 milliarder i 2011. Det hænger bl.a. sammen med at beskyttende lovgivning er blevet fjernet i Europa såvel som på globalt plan (deregulering).

Regeringer kan gennem deregulering – eller opbakning til frihandel - og andre politikker stimulere privat kapital til at investere i udenlandske land. Det vil det følgende komme ind på.

Hvordan giver EU-politikerne den private sektor så frie tøjler?

En lang række EU-politikker påvirker anvendelsen af land – direkte og indirekte. Se NOAH's rapport "Land til salg"[lxii] "Bioenergi – EU's klimamål på afveje"[lxiii] for at få et overblik over en lang række politikkers betydning for land, herunder EU's klima- og energistrategi. I det følgende gennemgås EU's handels- og investeringspolitiks betydning for miljø og migration i og med det er så centralt i forhold til EU's globale strategi. Ifølge EU's globale strategi vil EU reformere FN og de internationale finansielle institutioner og forsvare ansvarlighed, repræsentativitet, effektivitet og gennemsigtighed. I det følgende vil vi se nærmere på om EU rent faktisk i praksis er ansvarlig med de politikker der bliver ført.

EU's globale strategi vil øge investeringerne

EU udstikker med den globale strategi for EU's udenrigs og sikkerhedspolitik de brede rammer for samspillet mellem EU's interne og eksterne politik (Se BOKS 6 for en nærmere gennemgang af strategien). Strategien skal omsættes til konkrete policyinitiaitver og handlinger og er derfor væsentlig for en lang række politikker fremover. Af strategiens officielle hjemmeside fremstår det som om strategien vil pege nærmere på, hvorledes EU ønsker at takle bagvedliggende årsager til migrations- og klimakriserne. Hverken af hjemmesiden for EU's globale strategi eller i selve strategien fremgår det dog at migration kan være en konsekvens af miljøproblemer. Strategien peger på at EU må takle roden til migration, men specificerer ikke nærmere, hvad roden er og hvorledes den må takles. Strategien peger dog på, at klimaændringer og miljødegradering kan forværre potentielle konflikter i og med det indebærer ørkendannelse, landdegradering, vand- og fødevaremangel, men det uddybes heller ikke, hvad EU konkret vil gøre ved disse miljøproblemer – tværtimod ønskes forsyningssikkerhed og øget global handel. [lxiv]

For det første anerkender EU med strategien, at omstilling af energisystemet er en fundamental udfordring og at ordentlig forvaltning er væsentlig for at undgå sociale spændinger, men vægten er på at sørge for energisikkerhed, dvs. energiforsyning til verdens stigende behov for energi. Strategien lægger op til internt i EU at fokusere på såkaldt bæredygtige energiformer og energieffektivitet, men der nævnes ikke noget om at EU's energi- og ressourceforbrug er for højt og skal nedsættes for at mindske det globale aftryk på miljøet.

For det andet peger strategien på, at opfyldelse af FN's bæredygtig udviklingsmål er vigtig for Europas velstand og i forlængelse heraf at vækst er central for velstand og at væksten vil foregå uden for EU - hvorfor øget handel og investering og åbne markeder ifølge strategien er væsentlig for at understøtte EU's velstand. EU ønsker global frihandel, men det specificeres ikke i strategien, hvordan man ønsker at understøtte bæredygtig udvikling og opfylde udviklingsmålene, herunder nærmere hvordan man mener, at frihandel og vækst kan bidrage til det.

Begrebet ”bæredygtighed” benyttes mange gange i løbet af rapporten, men det specificeres ikke konkret, hvad der menes med bæredygtighed. Ifølge hjemmesiden kan handel skabe vækst og hjælpe til at promovere andre mål så som menneskerettigheder, udvikling, energisikkerhed og miljøbeskyttelse, men det specificeres hverken på hjemmesiden eller i strategien, hvordan man mener det forholder sig således[lxv]. Hermed kan det konkluderes, at argumentationen bag strategiens mål om bæredygtighed og midlerne til at nå dette mål - i overvejende grad handel og økonomisk vækst - ikke hænger sammen.

Boks 5: Overblik over EU's Globale Strategi relevant for miljøflygtninge [lxvi]

Et hovedformål med strategien er at promovere, hvad benævnes ”borgernes interesser” og EU's værdier i verden: fred og sikkerhed; velstand; demokrati; og en regel-baseret global orden.

Fred i EU indebærer ifølge strategien, at nabo- og omkringliggende regioner er fredfyldte og dermed ønsker man at forebygge konflikt og promovere sikkerhed for mennesker ved at adressere bagvedliggende årsager til ustabilitet.(s. 70-71) Strategien lægger op til at man øger monitorering, kontrol og forsvarssamarbejde og blandt andet investere i mere militær, overvågning og genkendelses, efterretningstjeneste og fjernkontrolleret luftfart. (s. 110-111)

Velstand for Europa kræver også opfyldelse af FN's bæredygtig udviklingsmål (Sustainable Development Goals, SDG'er). Der peges på at vækst er central for velstand og at væksten vil foregå uden for EU, hvorfor øget handel og investering og åbne markeder ifølge strategien er væsentlig for at understøtte EU's velstand (s. 70-71). EU ønsker global frihandel, der bygger på et såkaldt åbent (i denne forstand liberalt) og regelbaseret økonomisk system. Strategien peger på at aftaler skal skabe internationale regulative standarder - dvs. globale, ensartede regler -, herunder (konkurrence) ”på lige vilkår”, ensretning af regler for forbrugerbeskyttelse, arbejds-, miljø-, helbreds- og sikkerhed. EU ønsker endvidere at inkludere services, den digitale økonomi, energi og råmaterialer og fjerne hvad anses som lovmæssig ”fragmentering” og ”barrierer” samt regulere adgangen til råmaterialer. Europa er som verdens største økonomi en central drivkraft for investeringer og handel. (s. 104-105). EU ønsker også at arbejde for globale regler for blandt andet energi og bioteknologi via multilaterale fora. FN vil være en kernepartner i det multilaterale arbejde (s. 107). Aftalerne går ud over fjernelse af told også ud på at fjerne hvad kaldes for ”ikke-told-barrierer”, hvilket indbærer at lovgivning ensrettes. Med andre ord kan man tolke dette som at man vil fjerne beskyttende lovgivning, der gør det sværere for europæiske firmaer at investere.

EU ønsker energisikkerhed ved at sikre forsyningssikkerhed via aftaler med lande uden for EU og gennem et internt energimarked og internt fokusere på såkaldt bæredygtige energiformer og energieffektivitet (s. 80). EU's naboskabspolitik (ENP) vedrører samarbejde med nabolande i Øst og det Sydlige Middelhav, der indebærer at disse lande implementerer associeringsaftaler, hvilket omfatter såkaldt ”dyb og omfattende frihandel” (Deep and Comprehensive Free Trade Area). Ifølge strategien gør det landene mere modstandsdygtige. Derudover gives der i strategien udtryk for, at man vil man benytte handelsaftaler til at understøtte bæredygtig udvikling, beskyttelse af menneskerettighederne og sikre regel-baseret styring/forvaltning for at sikre modstandskraft i omgivende regioner (s. 84-86). I strategien anerkendes det, at omstilling af energisystemet er en fundamental udfordring, og at ordentlig forvaltning er væsentlig for at undgå sociale spændinger. Man peger også på at klimaændringer og miljødegradering kan forværre potentielle konflikter i og med det indebærer ørkenspredning, landdegradering, vand- og fødevaremangel. Der peges dermed på energiliberalisering, udvikling af vedvarende energi, bedre regulering (uspecificeret) og teknologiske overførsler sideløbende med formildende og tilpasningsindsatser til at modstå klimaændringer (s. 87).

I Afrika, Middelhavsområdet og Mellemøsten vil EU støtte regionale spillere i at levere konkrete resultater via EU's bilaterale og multilaterale politikker. (s. 96) EU vil via de økonomiske partnerskabsaftaler i Afrika tilskynde regionens deltagelse i globale værdikæder, og EU ønsker at lave et kvantespring i de europæiske investeringer i Afrika, som ifølge strategien er nødvendig for at støtte bæredygtig udvikling. Man vi bygge

stærkere links mellem handel, udvikling og sikkerhedspolitikker i Afrika og blande udviklingsindsatser med arbejde vedr. migration, sundhed, uddannelse, energi, klima og teknologi, som ifølge strategien vil forbedre fødevaresikkerheden.(s. 98).

Generelt lægger strategien op til at forfølge omfattende frihandelssamarbejder med USA (TTIP), Canada (CETA), Afrika, Mercusur (Brasilien, Argentina, Paraguai og Uruguai), Japan, Indien og ASEAN (Sammenslutningen af Syøstasiatiske Nationer) samt øge handel og investering i Kina og multilaterale forbindelser med Latinamerikanske og Caribiske lande (s. 99-103). Alle EU's handelsaftaler vil støtte op om at WTO igen bliver centrum for globale forhandlinger og at aftalen med USA kan skabe verdens største frihandelsområde og danne basis for globale regler. (s. 105,[lxvii])

Ifølge strategien vil EU reformere FN og de internationale finansielle institutioner og forsvare ansvarlighed, repræsentativitet, effektivitet og gennemsigtighed. (s. 103)

Der peges på at udviklingspolitiken skal være på linje med strategiens prioriteter, dvs. implicit sikkerhedspolitik, samarbejdsaftaler der promoverer frihandel, konflikthåndtering, regionalt samarbejde og forpligtelse til en global orden med fælles normer (s. 114)

Ifølge strategien kan velstand for Unionen sikres med økonomiske prioriteter og opfordrer til større koordination mellem EU, medlemslandene, den europæiske investeringsbank (EIB) og den private sektor. I forlængelse heraf peges på at SDG'erne kan katalysere det og sikre sammenhæng mellem interne og eksterne dimensioner af EU's politikker og på tværs af finansielle instrumenter. Man peger på at man således kan sammenblande bevillinger, lån og privat-offentlige partnerskaber. SDG'erne opfordrer ifølge strategien til at pricippet politikkohærens for udvikling (PCD) kan benyttes på andre områder.(s. 116).

Handelspolitikens samspil med landbrugspolitikken

Ingen eksportrestriktioner eller told på eksport: billige råvarer til EU

EU importerer land i og med at det er indeholdt i de landbrugsvarer, der importeres fra det globale Syd gennem handel. Med WTO-aftalen om landbrug (Agreement on Agriculture) samt Verdesbanken og IMF's strukturtilpasnings-programmer er det blevet vedtaget at inkorporere landbrugssektoren i global handel ved at fjerne told og andre restriktioner på eksporten, som mange udviklingslande ellers har haft for at beskytte den lokale fødevareproduktion.[lxviii] Det har bl.a. medført, at Europa i 2007 importerede seks gange så meget landbrugsland, som regionen eksporterede.[lxix]

Told, kvoter, landbrugsstøtte og billig foder: øget animalsk forbrug og produktion

Landbrugsvarer er i høj grad også blevet internationale handelsvarer i og med EU støtter op om et stort forbrug af kød og animalske produkter produceret i EU via diverse støtteordninger. EU har derudover told på animalske produkter og korn samt importkvoter på bl.a. fjerkræ og mælkeprodukter, samtidig med at der er ingen eller lav told på oliefrø og foder. Resultatet er en intensivering af animalsk produktion i EU baseret på udenlandsk foder modsat prodution der er baseret på græsning og foder dyrket på hjemmemarkedet[lxx] . Store områder i udlandet benyttes til at producere foder til Europa.

Ud fra dette kan det konkluderes, at hvis der er politisk vilje til at mindske EU's animalske produktion og forbrug på et strukturelt plan – og dermed mindske den mest centrale andel af Europas land- og miljøaftryk - må man således både afvikle, eller i hvert fald betydeligt reducere, støtteordningerne til animalsk produktion, herunder foder, og øge tolden på foderproduktionen.

Konsekvensen vil i givet fald være, at prisen på animalske produkter stiger og forbruget af animalske produkter dermed falder i Europa. Samtidig kan man fastholde kvoter eller told på animalske produkter således, at en højere pris på europæiske animalske produkter ikke undermineres af billigere udenlandske produkter.

Mere eller mindre forbrug er et politisk valg. EU's landbrugskommisær ønsker at promovere kødforbruget frem for at mindske det og har afsat hhv. 15 og 4 millioner til at promovere det i og uden for EU[lxxi]. Der lægges dermed op til at det er den enkelte forbruger at tage bevidste valg omkring eget kødforbrug frem for de brede rammer, der skaber produktions og forbrugsmønstrene.

EU-eksportsubsidier: prisdumping og overtagelse af udenlandske markeder

En eksportfond og eksportsubsidier, der har været oppe på 10 milliarder Euro om året – næsten en tredjedel af landbrugsstøtten – øger incitamentet til at producere og gør det muligt for europæiske landbrugsdrifter at overtage markedsandele (”dumping”), da de europæiske produkter sælges til underpris og dermed udkonkurrerer lokale producenter især i udviklingslandene. EU skulle ifølge Verdenshandelsorganisationens (WTO's) Aftale om Landbrug (AoA, 1994) udfase sine eksportsubsidier, men der er først i 2015 kommet et forslag – dvs. ikke en decideret beslutning om udfasning - ved udgangen af 2018.[lxxii]

Direkte EU-støtte til virksomheders investeringer i land

Den Europæiske Investeringsbank (EIB)**,** som er ejet af EU’s medlemsstater, giver lån, teknisk assistance, aktieinvesteringer, subsidier og garantier gennem finansielle mellemmænd til projekter, der kan udmunde i land grabbing.

EU-kommissionen finansierer via The Technical Assistance Facility virksomheder med palmeolieplantager i Afrika. Der er ikke offentligt tilgængelige informationer om, hvem der modtager midlerne fra banken.

Statsstøttede landbrugsinvesteringsfonde øger land grabbing gennem direkte investeringer i projekter og via rammeprogrammer. For eksempel finansieres den afrikanske Enterprise Challenge Fund (AECF) af bl.a. Danmark, Sverige og Storbritannien og giver starttilskud på 150.000 til 2.5 mio. $ til private virksomheder, der ønsker at arbejde i Afrika.[lxxiii]

Det betyder kort sagt, at virksomheder og finansielle mellemmænd får støtte til projekter. Som nævnt ovenfor underminerer opkøb og investering i land i stort omfang småbøndernes muligheder for at bevare deres levevis. Hvis man vil undgå, at investeringer i land medfører miljøflygtninge er det nødvendig med politisk vilje til at støtte op om småbønder og landbefolkningen i og med investeringer fremadrettet støtter op om til småbønder og er gennemsigtige[lxxiv].

EU's råvare- og ressourcepolitik

EU's flagskibsinitiativ: ”Et ressourceeffektivt Europa

EU’s flagskibsinitiativ “Et ressourceeffektivt Europa” fastslår at ressourceeffektivitet er vigtigt, fordi vi ikke har reel mulighed for at fortsætte ad samme spor som hidtil med hensyn til ressourceforbrug pga. det stigende pres på ressourcerne. Formålet med flagskibsinitiativet er således at skabe rammerne for en række politikker, som kan støtte overgangen til en ressourceeffektiv økonomi med lave CO_2-udledninger. Initiativet peger på at:

"Øget ressourceeffektivitet er nødvendig for beskyttelsen af værdifulde økologiske ressourcer og de tjenester, de yder, samt nuværende og kommende generationers livskvalitet. Den bidrager til, at landbrugssektoren og fiskerisektoren er stærke og bæredygtige, og øger fødevaresikkerheden i udviklingslandene. Øget ressourceeffektivitet kan også være med til at øge forsyningssikkerheden i EU med hensyn til råvarer og gøre økonomien i EU mere modstandsdygtig over for fremtidige globale prisstigninger på energi og varer ved at gøre EU mindre afhængigt af stadige mere knappe brændstoffer og råvarer."

Samtidig peges på at det vil give store økonomiske muligheder, forbedre produktiviteten, sænke omkostningerne og forbedre konkurrenceevnen:

"Der er behov for at udvikle nye produkter og tjenesteydelser og finde nye måder at nedbringe materialeforbruget, minimere affaldsmængden, forbedre ressourceforvaltningen, ændre forbrugsmønstrene, optimere produktionsprocesserne, ledelses- og forretningsmetoderne samt forbedre logistikken. Dette vil stimulere den teknologiske innovation, øge beskæftigelsen i den hurtigt ekspanderende "miljøteknologisektor", støtte handelen i EU, herunder ved at bane vejen for nye eksportmarkeder, og gavne forbrugerne takket være mere bæredygtige produkter."[lxxv]

Et ressourceeffektivt Europa er et ud af syv flagskibsinitiativer i EU's 2020-strategi for "intelligent, bæredygtig og inklusiv vækst".[lxxvi]

Initiativet peger på, at ressourceeffektivitet kan bidrage til:

- at forbedre de økonomiske resultater, samtidig med at ressourceforbruget nedbringes

- at finde frem til og selv skabe muligheder for økonomisk vækst, øget innovation og at forbedre konkurrenceevnen i EU

– at sikre forsyningssikkerheden med hensyn til grundlæggende ressourcer

– at imødegå klimaforandringer og begrænse de miljømæssige virkninger af ressourceforbruget.

Ifølge initiativet kan ressourceeffektivitet skabe lang række synergieffekter så som jobskabelse knyttet bæredygtig vækst, klimatilpasnings foranstaltninger og energieffektivitet, der samtidig forbedrer energisikkerheden og lavemmissionsteknologi der forbedrer folkesundheden (luftkvalitet og støj). Der peges også på at afgifter og tilskud for anvendelse af energi og andre ressourcer kan bruges til at ændre forbrugeradfærd så det omlægges til at blive mere effektivt, og til at omlægge offentlige finanser, så der kan komme mindre skat på arbejde og dermed skabes jobs og vækst. Højere genanvendelse kan ifølge initiativet også mindske efterspørgslen på råvarer og nedbringe forbruget af energi til udvinding og forarbejdning. Ved at gøre produkter mere holdbare og genanvendelige kan efterspørgslen på råvarer og energi til fremstilling af nye produkter også mindskes og initiativet at forbedring af produkter hænger sammen med innovation, forretningsmuligheder og nye jobs. Der peges desuden på, at forbedret energieffektivitet kan bidrage til at nedsætte behovet for energiproduktion.[lxxvii]

Initiativet påpeger, at ressourceeffektivitetspolitikker skal indgå i en afvejning af modstridende hensyn og at man skal kigge på ressourcernes livscyklus, når der ses på ressourceforbruget.

Anbefalinger

Da anvendelsen af land har så store konsekvenser for miljø, klima og mennesker er NOAHs vigtigste anbefaling at sikre, at EU's politikker mindsker frem for øger anvendelsen af ressourcer og optaget af land - hvilket ikke er tilfældet i dag. Europa må reducere og ændre sit ressourceforbrug gennem promovering af ny og mere lokalt baserede forbrugs- og produktionssystemer, f.eks. grønnere landbrugs og fødevarepolitikker, der sikrer forbrug af varer med lavere landfodaftryk. EU's mål om at have et stop for øget optag af land i 2050 er ikke tilstrækkeligt til at takle det alarmerende problem, at land er en begrænset og svindene ressource og at det har meget alvorlige sociale og miljømæssige konsekvenser.

EU's flagskibsinitiativ om ressourceeffektivitet begrænser ikke i sig selv EU's import af råmaterialer, da andre politikker fokuserer på øget import af råmaterialer. EU forholder sig ikke til handelspolitikkernes rolle i at skabe ubæredygtige handelsstrømme. Handels- og investeringspolitikker – inklusiv finansielle politikker, der gør det muligt at investere i rå- og fødevarer – bør ændres for at sikre et mere bæredygtigt forbrug, der begrænser EU's aftryk på land. Investorers spekulation i land, fødevarer og råvarer må begrænses for at sikre mere retfærdige prismekanismer og politikker, der kan beskytte lokalsamfund og dermed lokal madsuverænitet, så mennesker hverken sulter eller fordrives fra det land, de bor på. Det vil medvirke til færre miljøfordrevne og dermed sikre international stabilitet.

Et hovedargument for øgede industrielle storskalainvesteringer i landbrugsland er ofte, at det kan øge fødevareproduktionen i en verden præget af stigende fødevaremangel, fordi verdens forbrug og befolkning stiger[lxxviii]. Langt størstedelen storskala-handlerne med land går til landbrugsformål, men argumentationen om, at det skaber global fødevaresikkerhed fejler af følgende årsager:

For det første centraliseres land i stigende omfang på færre hænder og **fødevareproduktion mhp. eksport mindsker den lokale fødevareforsyning frem for at øge den** pga. manglende adgang til land og mad. På nuværende tidspunkt producerer verden nok mad til alle – det er bare ikke alle, der har råd til at købe den. **Det er et spørgsmål om ulighed.**

For det andet er **jord en begrænset ressource** og industrielle storskalainvesteringer degraderer jorden og har negative konsekvenser for miljøet - frem for at gøre jorden mere frugtbar og sikre et sundt miljø med rent vand og biodiversitet. **Industriel storskaladrift er ikke bæredygtig i forhold til at sikre frugtbar jord og bevare ressourcer i fremtiden**[lxxix]

For det tredje er befolkningsstørrelse kun en af mange faktorer i forhold til efterspørgslen på land – en anden side af sagen er forbrugets størrelse. Der er stor forskel på produkters landaftryk og f.eks. er animalske produkter og korn meget ressourcekrævende[lxxx]. Derudover er der et kolossalt madspild, hvorfor distribution og handelskæder også bør omtænkes i den henseende. Det er dermed på ingen måder en bæredygtig løsning af producere mere mad. **Løsningen er i høj grad at forbruge mindre og anderledes,** frem for at fastholde et fokus på at producere mere og dermed inddrage mere land og intensivere på måder der degraderer miljøet og skaber flere miljøflygtninge.

i https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf
ii http://www.unhcr.org/news/latest/2016/6/5763b65a4/global-forced-displacement-hits-record-high.html
iii https://globalnyt.dk/content/europa-svigtede-syriens-fordrevne-laenge-foer-krigen; http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00263206.2013.850076?needAccess=true
iv https://noah.dk/sites/default/files/2016-11/Forbrugets_reelle_pris.pdf
v Liberman, A. (2015) *Where will the climate refugees go? - Al Jazeera English*, *Aljazeera:* http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/11/climate-refugees-151125093146088.html

vi McPherson, P. (2015) 'Dhaka: the city where climate refugees are already a reality', *The Guardian*, 1 December. Available at: https://www.theguardian.com/cities/2015/dec/01/dhaka-city-climate- refugees-reality

vii UNEP (2014) Assessing Global Land Use: Balancing Consumption with Sustainable Supply. A Report of the Working Group on Land and Soils of the International Resource Panel. Bringezu S., Schütz H., Pengue W., O'Brien M., Garcia F., Sims R., Howarth R., Kauppi L., Swilling M., and Herrick J.; http://bookshop.europa.eu/en/study-supporting-potential-land-targets-under-the-2014-land-communication-pbKH0414979/?CatalogCategoryID=h2YKABstrXcAAAEjXJEY4e5L: s. 211
viii http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/94/MC_INF_288.pdf

ix **http://www.unep.org/about/sgb/Portals/50153/UNEA/Background%20note_Environment%20and%20Displacement-%20Root%20causes%20and%20implications.pdf https://www.iom.int/complex-nexus**

x https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf
xi http://www.fao.org/righttofood/about-right-to-food/en/
xii http://www.unep.org/about/sgb/Portals/50153/UNEA/Background%20note_Environment%20and%20Displacement-%20Root%20causes%20and%20implications.pdf
xiii https://europa.eu/globalstrategy/en/energy-climate
xiv http://newamericamedia.org/2012/08/the-rising-tide----environmental-refugees.php
xv**http://www.coveredinbees.org/node/346**

xvi http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/94/MC_INF_288.pdf
xviihttp://newamericamedia.org/2012/08/the-rising-tide----environmental-refugees.php
xviii http://www.unhcr.org/news/latest/2016/6/5763b65a4/global-forced-displacement-hits-record-high.html
xix http://environmentalmigration.iom.int/un-summit-refugees-and-migrants
xx **https://flygtning.dk/nyheder-og-fakta/25-sp%C3%B8rgsm%C3%A5l-og-svar-om-flygtninge http://politiken.dk/udland/fokus_int/Flygtningestroem/ECE3262493/en-ud-af-113-i-verden-65-millioner-mennesker-er-paa-flugt/**

xxi https://globalnyt.dk/content/europa-svigtede-syriens-fordrevne-laenge-foer-krigen; http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00263206.2013.850076?needAccess=true
xxii http://bookshop.europa.eu/en/study-supporting-potential-land-targets-under-the-2014-land-communication-pbKH0414979/?CatalogCategoryID=h2YKABstrXcAAAEjXJEY4e5L: s. 211
xxiiihttp://www.harvardilj.org/wp-content/uploads/2011/07/HILJ_52-2_De-Schutter1.pdf
xxivhttp://bookshop.europa.eu/en/study-supporting-potential-land-targets-under-the-2014-land-communication-pbKH0414979/?CatalogCategoryID=h2YKABstrXcAAAEjXJEY4e5L; http://www.globalagriculture.org/report-topics/land-grabbing.html
xxvhttp://www.un.org/sustainabledevelopment/biodiversity/
xxvihttp://www.un.org/sustainabledevelopment/biodiversity/
xxviihttps://noah.dk/sites/default/files/2016-11/Forbrugets_reelle_pris.pdf
xxviii http://landmatrix.org/media/filer_public/ab/c8/abc8b563-9d74-4a47-9548-cb59e4809b4e/land_matrix_2016_analytical_report_draft_ii.pdf
xxixhttp://www.actionaid.org/sites/files/actionaid/the_great_land_heist_3.pdf
xxxhttp://www.actionaid.org/sites/files/actionaid/the_great_land_heist_3.pdf
xxxihttp://www.globalagriculture.org/report-topics/land-grabbing.html

xxxiihttp://www.globalagriculture.org/report-topics/land-grabbing.html
xxxiiihttp://www.landmatrix.org/media/filer_public/ab/c8/abc8b563-9d74-4a47-9548-cb59e4809b4e/land_matrix_2016_analytical_report_draft_ii.pdf
xxxiv http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS
xxxv http://www.ecineq.org/ecineq_bari13/filesxbari13/cr2/p251.pdf
xxxvi http://www.ecineq.org/ecineq_bari13/filesxbari13/cr2/p251.pdf
xxxviihttp://www.actionaid.org/sites/files/actionaid/the_great_land_heist_3.pdf; http://www.unep.org/resourcepanel/KnowledgeResources/AssessmentAreasReports/LandSoils/tabid/133334/Default.aspx
xxxviiihttp://www.landrightsnow.org/en/home/
xxxixhttps://en.reset.org/knowledge/land-and-conflict https://www.ihrb.org/pdf/Land_Rights_Issues_in_International_HRL.pdf
xl http://www.citiesalliance.org/node/2195
xli http://www.irinnews.org/report/89399/bangladesh-landless-numbers-rise
xlii https://globalnyt.dk/content/europa-svigtede-syriens-fordrevne-laenge-foer-krigen; http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00263206.2013.850076?needAccess=true
xliii http://necsi.edu/research/social/food_crises.pdf
xliv http://www.necsi.edu/research/social/foodcrises.html; Natalia Lehrmann, "Fødevarekrisen og det finansielle System": http://clarte.dk/wp-content/uploads/2016/06/19-PDF.pdf
xlv Holmgren, P (2006) Global Land Use Area Change Matrix: Input to GEO-4. . Rome: FAO.
xlvi UNEP (2014) Assessing Global Land Use: Balancing Consumption with Sustainable Supply. A Report of the Working Group on Land and Soils of the International Resource Panel. Bringezu S., Schütz H., Pengue W., O'Brien M., Garcia F., Sims R., Howarth R., Kauppi L., Swilling M., and Herrick J.;
xlviihttp://www.un.org/sustainabledevelopment/biodiversity/
xlviii UNEP (2014) Assessing Global Land Use: Balancing Consumption with Sustainable Supply. A Report of the Working Group on Land and Soils of the International Resource Panel. Bringezu S., Schütz H., Pengue W., O'Brien M., Garcia F., Sims R., Howarth R., Kauppi L., Swilling M., and Herrick J.; http://bookshop.europa.eu/en/study-supporting-potential-land-targets-under-the-2014-land-communication-pbKH0414979/?CatalogCategoryID=h2YKABstrXcAAAEjXJEY4e5L: s. 211
xlixhttp://www.un.org/sustainabledevelopment/biodiversity/
l http://www.un.org/sustainabledevelopment/biodiversity/
li http://www.unep.org/newscentre/Default.aspx?DocumentID=27074&ArticleID=36180
lii http://landmatrix.org/media/filer_public/ab/c8/abc8b563-9d74-4a47-9548-cb59e4809b4e/land_matrix_2016_analytical_report_draft_ii.pdf
liii Land grabbing and potential implications for world food security
liv http://landmatrix.org/media/filer_public/ab/c8/abc8b563-9d74-4a47-9548-cb59e4809b4e/land_matrix_2016_analytical_report_draft_ii.pdf
lv http://landmatrix.org/media/filer_public/ab/c8/abc8b563-9d74-4a47-9548-cb59e4809b4e/land_matrix_2016_analytical_report_draft_ii.pdf
lvi Grain (2016). The global farm land grab in 2016 How Big How Bad?, Grain

lvii https://noah.dk/materiale/land-til-salg-hvordan-eu-modvirker-baeredygtig-landanvendelse
lviii http://www.landmatrix.org
lix http://www.zukunftsstiftung-entwicklung.de/media/Bilder_ZSE/UEber_Uns_Dateien/Grundlagentexte/Land_grab_article.pdf
lx Land rush report
lxi https://www.grain.org/article/entries/93-seized-the-2008-landgrab-for-food-and-financial-security#sdfootnote1sym
og https://www.grain.org/article/entries/178-making-a-killing-from-hunger
lxii https://noah.dk/sites/default/files/2017-01/NOAH_Rapport_Land-til-salg.pdf
lxiiihttps://noah.dk/materiale/bioenergi-eus-klimamal-pa-afveje
lxiv http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Strategy_matters_2015_16_online2_01.pdf; COUNCIL CONCLUSIONS ON THE GLOBAL STRATEGY ON THE EUROPEAN UNION'S FOREIGN AND SECURITY POLICY Foreign Affairs Council, 17 October 2016; https://europa.eu/globalstrategy/en/migration-mobility-0; https://europa.eu/globalstrategy/en/energy-climate; https://europa.eu/globalstrategy/en/humanitarian-aid-economic-prosperity
lxv https://europa.eu/globalstrategy/en/humanitarian-aid-economic-prosperity
lxvi http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Strategy_matters_2015_16_online2_01.pdf
lxvii https://europa.eu/globalstrategy/en/humanitarian-aid-economic-prosperity
lxviii Murphy, S. (2013). Land Grabs and Fragile Food Systems The Role of Globalization, Institute for Agriculture and

Trade Policy; Alan Matthews (2015). The EU has finally agreed to eliminate export subsidies& three cheers! Tilgængelig på http://capreform.eu/ the-eu-has-finally-agreed-to-eliminate-export-subsidies-three-cheers/

lxix Lutter, S.; Burrell, L.; Giljum, S.; Patz, T.; Kernegger, L.; Rodrigo, A. (2013). Hidden Impacts How Europe's resource overconsumption promotes global land conflicts, Friends of the Earth, Global 2000, SERI, REdUSE

lxx https://noah.dk/sites/default/files/2017-01/NOAH_Rapport_Land-til-salg.pdf; s. 18

lxxiSlow Food Europa; Phil Hogas has to change his mind. Tilgået 18.11.16, tilgængelig på http://www.slowfood.com/sloweurope/en/phil-hoganhas-to-change-his-mind/

lxxiiAlan Matthews (2015). The EU has finally agreed to eliminate export subsidies& three cheers! Tilgængelig på http://capreform.eu/ the-eu-has-finally-agreed-to-eliminate-export-subsidies-three-cheers/; Kalverkamp, M., A.; Bayer, W.; Becheva, S.; Benning, R.; Börnecke, S.; Chemnitz, C.; Hansen-Kuhn, K.; Holden, P.; Hudson, U.; Jensen, A.; Mathias, E.; Moldenhauer, H.; Petrini, C.; Reichert, T.; Sebastian, M.; Shefali, S.; Shave, R.; Waters-Bayer, A.; Wetter, K., J.; Zastrial, A. (2014). Meat Atlas facts and figures about the animals we eat, Heinrich Böll Stiftung & Friends of the Earth Europe

lxxiii Oram, J., (2014). The Great Land Heist, ActionAid; Borras, S., M.; Seufert, P.; Backes, S.; Fyfe, D.; Herre, R.; Michele, L.; Mills, E. (2016). Land grabbing and human rights: The involvement of European corporate and financial entities in land grabbing outside the European Union, Europa-Parlamentet

lxxiv http://www.srfood.org/en/agroecology

lxxvhttp://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0021:FIN:DA:PDF

lxxvi KOM(2010) 2020, EUROPA 2020. En strategi for intelligent, bæredygtig og inklusiv vækst.

lxxvii http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0021:FIN:DA:PDF

lxxviii https://www.theguardian.com/global-development/2015/feb/19/feed-the-world-small-farmers-big-agriculture-mdgs

lxxixhttp://videnskab.dk/kultur-samfund/hvordan-redder-man-verden-fra-sult

lxxxhttps://noah.dk/materiale/forbrugets-reelle-pris-eus-landfodaftryk